

Queer merkityspotentiaali *Pikku naisten* suomennosversioissa

Ele Kuru

ABSTRAKTI

Tutkimuksessani tarkastelen Jo Marchin queeriyttä *Pikku naisia* -romaanin neljässä eri suomennosversiossa tavoitteenani selvittää, (1) mahdollista-
vatko suomennosversiot Jo Marchista tehtävän queer-luennan lähdetekstiä
vastaavalla tavalla ja (2) kuinka suomentajien tekemät ratkaisut vaikut-
tavat queerin merkityspotentiaalin muodostumiseen. Tutkimustani ohjaa
feministinen ja queer käännosteoria ja *Pikku naisten* queer-luennat, joiden
pohjalta aineistona käytetyt otteet on valittu.

Analyysin perusteella valtaosa tarkastelluista suomennosratkaisuista
on queeriyttäviä, ja kolmesta suomennosversiosta voi kokonaisuudes-
saan tehdä pääosin lähdetekstiä vastaavan queer-luennan. Huomattavan
poikkeuksen muodostaa vuonna 1961 julkaistu lyhennelmä, jonka käännös-
ratkaisut ovat järjestään queeriyttä häivyttäviä tai vähemmistöyttäviä.
On kuitenkin vastaavanlaisen eurooppalaisen tutkimuksen valossa yllät-
tävää, ettei epäsovinnasta Jo Marchia ole tämän enempää muokattu tai
sensuroitu romaanin satavuotisen suomennoshistorian aikana. Toisaalta
tulosten perusteella vaikuttaa siltä, ettei yhtäkään suomennosversiota ole
tehty queeriyttävällä kokonaiskäännösstrategialla, sillä ne kaikki sisältävät
myös vähemmistöyttäviä ja häivyttäviä ratkaisuja. Tämä demonstroi suo-
mentajan valtaa queerin merkityspotentiaalin portinvartijana: on suomen-
tajan tietojen ja tiedostamattomien valintojen varassa, kuinka suuri osa
queeristä merkityspotentiaalista välittyy käännöksen lukijoille.

Avainsanat: kaunokirjallinen kääntäminen, queer-kääntäminen, femi-
nistinen kääntäminen, lasten- ja nuortenkirjallisuus, klassikkokirjallisuus

Johdanto

Kääntäjä käyttää työssään merkittävää valtaa. Kaunokirjallisuuden kääntäjä
vastaa paitsi lähdetekstin tarinan, myös sen tyylin, tunnelman ja teemojen
uudelleentuottamisesta kohdekielellä. Kohdeteksti muodostuu kääntäjän
tekemistä lukemattomista ratkaisuista, tietoisista ja tiedostamattomista.
Nämä ratkaisut ovat avainasemassa myös queerin merkityspotentiaalin
välittymisessä: sen säilyttämisessä, poistamisessa tai häivyttämisessä ja
lisäämisessä tai vahvistamisessa. Lopulta tekstin queer-potentiaalin vä-
littyminen tai välittymättä jättäminen voi vaikuttaa niin teoksen yleiseen
vastaanottoon kohdekulttuurissa kuin yksittäisen kohdekielisen lukijan
lukukokemukseen.

Louisa May Alcottin romaani *Pikku naisia* (eng. *Little Women*) on tulvil-
laan queeriä merkityspotentiaalia. Romaanin päähenkilö on Jo March,
omapäinen tyttö, joka olisi mieluummin poika. Teoksen klassikkoasema
ja Jon kapina 1800-luvun puolivälin sukupuolirooleja vastaan on kutsunut
feminististä ja queeriä kirjallisuusanalyysia jo vuosikymmeniä; *Pikku naisia*
on esimerkiksi toistuvasti kuvailtu opaskirjana epäsovinnaisille tytöille
(Stimpson 1999, 75; Quimby 2003, 14; Rioux 2018, 180–182).

SQS
3/2025

43

Pervoskooppi
Artikkelit

Ele
Kuru

Myös käännöstieteilijät ovat olleet kiinnostuneita siitä, miten normeja vastustava Jo on teoksen käännösversioissa esitetty. Ranskannoksia tutkineen Le Brunin (2003) ja espanjannoksia tutkineiden Giuglianon ja Socasin (2019) löydöksissä Josta on pääasiassa tehty feminiinisempi ja paremmin aikansa sukupuolirooleihin sopeutuva hahmo; tosin vuoden 2004 espanjannoksessa Jon maskuliinisuus ja epäsovinnaisuus on tuotu esiin ja sitä on paikoin jopa korostettu.

Suomeksi *Pikku naisista* on ilmestynyt neljä eri käännösversiota, mutta ei vastaavanlaista analyysia. Jon maskuliinisuus ja siitä nouseva queer merkityspotentiaali on kuitenkin niin keskeinen osa romaanin luonnetta, että on syytä tarkastella, välittyykö se teoksen suomenkielisille lukijoille. Esimerkiksi Stimpsonin (1999, 73) ja Quimbyn (2003, 1) mukaan ihmiset pitävät *Pikku naisista* juuri Jon vuoksi, eli Jon epäsovinnaisuus, hänen queeriytensä, on *Pikku naisten* sataviisikymmenvuotisen vetovoiman lähde. Suomenkieliset lukijat siinä missä englanninkielisetkin ansaitsevat mahdollisuuden lukea poikamaisesta, queeristä Josta; suomenkieliset queer-lukijat ansaitsevat nähdä jotain itsestään klassikkoteoksen sivuilla. Yhteisön juurien löytäminen auttaa uskomaan tulevaisuuteen, ja erityisesti pienillä kielialueilla klassikkokirjallisuuden queer käännöstutkimus voi tuoda osaltaan näkyviksi niiden menneisyyden queerejä elämiä, yhteisöjä ja kertomuksia, jotka voivat muutoin olla vaarassa jäädä pimentoon.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen queerin merkityspotentiaalın käännöksiä *Pikku naisten* neljässä suomennosversiossa. Tavoitteeni on selvittää:

- (1) Mahdollistavatko *Pikku naisten* kaikki suomennosversiot Jo Marchista tehtävän queer-luennan lähdetekstiä vastaavalla tavalla?
- (2) Kuinka suomentajien tekemät ratkaisut vaikuttavat queerin merkityspotentiaalın muodostumiseen?

Artikkelin ensimmäisessä osassa käsittelen queer-tutkimuksen ja käännöstutkimuksen yhtymäkohtia ja queer-tekstien käännöstutkimuksen historiaa. Kansainvälisellä tasolla queer-tutkimuksen ja käännöstutkimuksen rajapinta on aktiivinen ja kasvava kokoelma tuoretta tutkimusta (alan kehittymisestä ks. esim. Henry-Tierney 2020). Klassikkokirjallisuuden queer-kääntämistä on tutkittu jo jonkin aikaa (esim. Giustini 2015, Démont 2018), mutta *Pikku naisten* osalta on huomattavaa, että lasten- ja nuortenkirjallisuuden queer-kääntämistä on tutkittu vasta todella vähän (ks. kuitenkin Epstein 2017). Suomessa queer-kääntämisen tutkimus on ylipäätään vielä vähäistä, ja Suomen kontekstiin sijoittuvat alan tutkimusartikkelit ovat toistaiseksi satunnaista herkkua (esim. Hepolampi 2003, Mizielinska 2006, Merikallio 2022). Alalla on kuitenkin tehty kiinnostavia opinnäytetöitä (esim. Lassila 2021) ja sitä on sivuttu muiden alojen tutkimuksessa (esim. Stang 2015). Tutkimukseni rakentaa osaltaan alaa tarjoamalla uuden näkökulman queer-tekstien suomentamisen historiaan.

Toinen osa esittelee sitä *Pikku naisten* feminististen ja queer-tulkintojen kirjoja, jonka valossa valitsin ja analysoin aineistoni. Tutkimuskentällä yksille Jon hahmokehitys edustaa onnistunutta (Kent 2003, Proehl 2018) ja toisille epäonnistunutta (Keyser 1999, Tomasek 1999) feminististä kannanottoa; joillekin Jon maskuliinisuus näyttäytyy merkinä sisäistetystä naisvihasta (Fetterley 1979, Sentana 2019) kun taas toisille se on hahmon queeriyden ydin (Trites 1999, Quimby 2003).

Analyyssissäni käsittelen aineistoa Marc Démont'n (2018) queeriyden käännösstrategioita erittelevän mallin avulla. Démont ehdottaa kolmea käännösstrategiaa queerin kaunokirjallisuuden kääntämiseen: häivyttävä, vähemmistöyttävä ja queeriyttävä strategia. Aineiston luokittelu ja analyysi Démont'n strategioita hyödyntäen antaa näkemystä siitä, millaisia ratkaisuja kääntäjät ovat tehneet ja millaisia kokonaisvaikutuksia niillä on ollut Jon queerin merkityspotentiaalın välittymiseen.

Tutkimustuloksista käy ilmi, että suomennosversiot pääasiassa mahdollistavat lähdetekstiä vastaavan queer-luennan. Vaikka kokonaisvaltaisesta queerryttävästä käännösstrategiasta ei voida yhdenkään version kohdalla puhua, kolmessa neljästä suomennoksesta ratkaisut ovat queerryttäviä yksittäisiä poikkeuksia lukuunottamatta. Yksi suomennosversio on kuitenkin tehty johdonmukaisesti häivyttävällä strategialla eli se toistaa Le Brunin (2003) ja Giuglianon ja Socasin (2019) löydöksiä. Tulokset siis vahvistavat ymmärrystämme kääntäjän asemasta queerin merkityspotentialiin portinvartijana sekä sensorin että uudelleentuottajan ominaisuudessa.

Queer-kääntäminen ja sen tutkimus

Queerin ja kääntämisen rajapinnalla tapahtuvat keskustelut korostavat usein tieteenalojen yhtäläisyyksiä ja limittäisyyksiä. Kummatkin vastustavat tarkkarajaisia määritelmiä ja haastavat normeja silkalla olemassaolollaan. Esimerkiksi Henry-Tierney (2020, 255) kuvaa sekä queeriä että kääntämistä liikkeenä: kumpikin on olemassa suhteessa johonkin muuhun, mutta liikkuu siitä pois päin paljastaen samalla kielellisiä ja sosiaalisia normeja. B. J. Epstein ja Robert Gillett kuvaavat queerin ja kääntämisen rajapintaa teoksen *Queer in Translation* johdannossa näin:

Jos siis kaikki käännökset ovat viime kädessä väistämättä epäonnistuneita, niin queer uudelleenmäärittää epäonnistumisen kielitäytymisenä ja vastarintana. Jos epätasällisuus on oleellinen osa jokaista käännöstä, niin queerkin on aina hieman sinne päin ja torjuu naapuriensa totalitääriset varmuudet. Jos käännökset hylkäävät ajatuksen ainutlaatuisesta ja muuttumattomasta lähdetekstistä, niin queerinkin ytimessä on tietoinen runsaus. Runsauden päämäärä on aina hegemonian vastainen, niin queerissä kuin kääntämisessä. Se poissulkeva ele, joka erottaa vuohet lampaista, hyvän pahasta ja oikean väärästä (ja, analogiaa jatkaaksemme, valloittajan valloitet-

tavasta, miehet naisista ja homot heteroista), ei kuulu queeriin eikä sen kääntämiseen. Sen sijaan ne vaativat tihkumista ja tartuntaa, risteymiä, väliin jäämistä ja määrittelemättömyyttä (2017, 16–17, oma käännös).

Näiden abstraktien kuvausten rinnalla kulkee myös käytännönläheisempiä keskusteluja queer-kääntämisestä. On kenties tässä kohdin hyödyllistä tarkentaa keskustelua kahteen toisiinsa liittyvään ja limittaiseen mutta erilliseen juonteeseen. Nähdäkseni queer-kääntämisestä puhuttaessa tarkoitetaan, karkeasti jaotellen, yhtäältä queeriä käännöstapaa ja toisaalta queer-tekstien kääntämistä. Keskustelu on limittäistä, sillä queeriä käännöstapaa kehitellään suuressa määrin queer-tekstien kääntämistä varten, mutta erottelu on kuitenkin selkeyden vuoksi järkevää.

Päällekkäisten merkitysten keskustelua avasi queerin käännöstieteen pioneiri Keith Harvey (2000), joka vuosituhannen vaihteessa käsitteli queer-tekstien ja niiden käännösten merkitystä queer-yhteisöille.¹ Jo hän nosti esiin portinvartijan vallan, jota queer-tekstin kääntäjä käyttää, sillä kirjallisuus on yhteisön peili: se näyttää lukijalle tämän omakuvan, kehittää identiteettiä, rakentaa yhteisöä ja tuottaa samalla tunnetta yhteisöön kuulumisesta (Harvey 2000; 138, 147). Kaiken tämän välittäminen jää siis käännösprosessin aikana täysin kääntäjän varaan. Mainio esimerkki queeriin käännöstapaan keskittymisestä nimenomaan queerien tekstien kääntämistä varten on myös tässä tutkimuksessa käyttämäni Marc Démont'n (2018) kolmen käännösstrategian malli, jossa Démont tunnistaa häivyttävän, vähemmistöyttävän ja queerryttävän käännöstavan ja esittelee niitä saman queerin tekstin eri käännösversioita esimerkkeinä käyttäen.

1 Harveyn lisäksi queerin käännöstieteen merkittäviä uranuurtajia ovat olleet etenkin Santaemilia (mm. 2005, 2018) ja Baer (mm. 2017, 2020; Baer ja Kaindl 2018).

Toisaalta queerin käännostavan kehittelyn juuria voi jäljittää moderniin feministiseen kääntämiseen, jonka lanseeranneet kanadalaisen koulukunnan kääntäjät 1970- ja 1980-luvuilla käyttivät radikaaleja ja näkyviä keinoja kuten poistoja ja lisäyksiä feminismin ja nais erityisyyden esiin tuomiseksi (Castro ja Ergün 2018, 126–128; Flotow 2023, 838). Samanhenkistä aktiivisesti queeriksi tekevää käännöstapaa on puoltanut esimerkiksi Epstein (2017) akqueeriyttämisen- ja eradikalisointi-mallissaan (termien suomennot omat), jossa akqueeriyttäminen tulee englannin sanoista *acquire* (’hankkia, ottaa haltuun’) ja *queer*. Epstein (2017, 121) esittää, että akqueeriyttävä kääntäjä ei vain käännä tekstin mahdollista olemassaolevaa queeriyttä, vaan ottaa kanadalaisen koulukunnan kaltaisen aktivistiroolin queeriyden lisääjänä ja queerfobisen sisällön poistajana. Giustini (2015, 10) puolestaan kuvaa kääntämistä suunnitelmalliseksi uudelleenkirjoittamiseksi, jossa sukupuolen ja identiteettien uudelleentuottaminen moninaisin eri keinoin on erityisen hedelmällistä, sillä käännös on joka tapauksessa aina erilainen kuin lähdeteksti.

Jälkimmäisissä lähestymistavoissa painottuu siis queer kääntämistapa, kun taas edellisissä keskusteluissa avainasemassa on lähdetekstien olemassaolevan queerin merkityspotentialin siirtäminen kieleltä toiselle. Démon’t’n tavoin ajattelen, että onnistuneeseen queer-tekstin kääntämiseen, jossa queeriyys siirtyy kielten välillä, tarvitaan myös queeriä käännöstapaa, sillä ilman sitä kääntäjä sortuu helposti vähemmistöyttäviin tai häivyttäviin eli hegemonian mukaisiin käännösratkaisuihin. Tätä ovat tutkineet esimerkiksi Baxter (2005) ja Ergün (2013, 26–29), joiden empiiriset kokeet viittaavat siihen, että hegemonioita seuraavien käännösratkaisujen tekeminen on tavallista, ellei kääntäjä erikseen kiinnitä huomiota asiaan. Olemme siis jälleen Harvey’n (2000) tunnistaman valta-aseman äärellä: kääntäjä suodattaa tekstin kohdekieliselle yleisölle, eikä lukija voi sen avulla etsiä identiteettiään tai peilata itseään tai yhteisöään, ellei kääntäjä ole tehnyt hegemoniaa vastustavia, queerejä ratkaisuja. Myös Curran (2020, 544)

huomauttaa, että valta-asemansa tunnistaminen ja tunnustaminen on välttämätön osa feminististä ja queeriä käännöspraksista, sillä valintojen tekijöinä kääntäjien on ymmärrettävä niistä koituva moraalinen vastuu.

Käytännön tasolla kaunokirjallinen kääntäminen voi siis olla poliittisen aktivismin väline ja sorron rakenteita purkava työkalu (Jones 2017). Alcott tuskin ajatteli *Pikku naisia* kirjoittaessaan, että peilaisi yhteisöä ja identiteettiä lukijoilleen vielä sataviisikymmentä vuotta myöhemmin – tai lainkaan – mutta riippumatta kirjailijan intentiosta, romaanin queer merkityspotentiali on kestänyt aikaa. Fontanella (2020, 332) esittää, että kääntäjien on löydettävä tapoja signaloida queeriyttä halki kielten, ja nähdäkseni sama pätee myös aikakausiin: kääntäjän täytyy löytää tapoja kääntää tekstin lisäksi myös Harvey’n tarkoittama peili tai kokemus jää vajaksi. Queerejä merkityksiä kirjallisuudessa on aina ollut, sillä queeriyttä on aina ollut, ja on osa kääntäjän tehtävää tehdä se näkyväksi.

Pikku naisten käännösten feministinen tutkimus

Pikku naisten ja muiden tyttökirjojen käännösversioita on tutkittu Euroopassa feministisestä näkökulmasta (Le Brun 2003, Giugliano ja Socas 2019, Leden 2019). Koska Jo Marchin maskuliinisuus on niin romaanin queer-luentoja kuin näiden feminististen vertailututkimusten (Le Brun 2003, Giugliano ja Socas 2019) ytimessä, antavat ne osviittaa siitä, mitä myös suomennotilta voi olla odotettavissa. Tutkijat vertailevat eri aikoina ilmestyneitä *Pikku naisten* ranskannoksia (Le Brun 2003) ja espanjannoksia (Giugliano ja Socas 2019) ja tarkastelevat, missä määrin Jon epäsovinnaisuus on välittynyt kohdekielisiin versioihin.

Romaanin ranskannoksia tutkinut Le Brun (2003, 52–55) pitää aineistonaan seitsemää eri *Pikku naisten* ranskannosta ja löytää etenkin vanhimista käännösversioista merkittäviä muokkauksia, joilla Jon maskuliinisia

piirteitä on häivytetty lieventämällä ja poistamalla muun muassa kuvauksia hänen habituksestaan, tavoistaan ja temperamentistaan. Myös Jon epäsovinnaisia kirjallisia tavoitteita on hillitty ja poistettu (mts. 56).

Espanjannoksia tutkineet Giugliano ja Socas (2019, 321–323) toteavat Francon aikaisen käännöksen toistavan Le Brunin löydöksiä, mutta vuonna 2004 julkaistun uuden käännöksen vaalivan ja jopa vahvistavan Jon maskuliinisuutta (mts. 326–327). He tulkitsevat, että ensimmäisen käännösversion kohtaama sensuuri on johtanut myöhemmän kääntäjän tavoitteeseen tehdä ensimmäinen ”ei-manipuloitu” *Pikku naisten* espanjannos, mikä puolestaan on kenties johtanut näihin lieviin ylilyönteihin Jon kuvauksessa (mts. 330).

Pikku naisten tutkimusten lisäksi Ledenin (2019) havainnot poistoista ja muutoksista L. M. Montgomeryn *Emily of New Moon* -romaanin ruotsinnoksessa vuodelta 1955 tarjoavat kiinnostavan vertailukohdan, sillä Montgomeryn kirjat kuuluvat tänä päivänä *Pikku naisten* kanssa samaan tyttöklassikkojen kategoriaan. Ledenin mukaan ruotsinnokseen on tehty runsaasti poistoja, ja niistä 40 % on luonteeltaan ”puhdistavia” eli niillä on poistettu teoksesta epäsovivana pidettyä käytöstä ja seksuaalisuutta (mts. 2). Kaiken kaikkiaan aiempi tutkimus siis ohjaa odottamaan Jon maskuliinisuuden ja queeryyden sensuuria myös suomennosversioissa.

***Pikku naisten* feministiset ja queerit tulkinnat**

Pikku naisia on omaa tietään kulkevan päähenkilönsä ja klassikkostatuksensa ansiosta saanut runsaasti huomiota feministisessä ja queerissä kirjallisuudentutkimuksessa. Feministisessä tutkimuksessa Jon maskuliinisuutta on tulkittu niin sukupuolirooleja vastaan kapinointina (Keyser 1999, Tomasek 1999, Kent 2003, Proehl 2018), kuin sisäistettynä naisvihana (Fetterley 1979, Sentana 2019). Queer-tulkinnoissa korostuu Jon jatkuva ja toistuva

maskuliininen käytös ja asemoituminen (Quimby 2003) sekä intohimoinen rakkaus perhettään kohtaan (Trites 1999, Kent 2003).

Kaikkien tulkintojen taustalla on Jon haluttomuus mukautua aikansa sukupuolirooleihin ja odotuksiin. Hän aloittaa kirjan julistamalla, ettei halua olla tyttö. Hän käyttää maskuliinista lempinimeä, käyttäytyy ja puhuu miehisesti, asettuu toistuvasti maskuliinisiin rooleihin niin näyttämöllä kuin oikeassa elämässään eikä ole kiinnostunut avioliitosta. Lisäksi on merkityksellistä, että kirja perustuu Alcottin siskosten lapsuuteen ja Jo kirjailijaan itseensä (Alcott 1989, 166; Alderson 1994, xii), sillä Alcottin oma suhde sukupuoleen ja seksuaalisuuteen oli varsin epänormatiivinen (Alcott 1987, 51–52; Moulton 1884, 49).

Feministisestä näkökulmasta Jon sukupuolikapinaa on pidetty sekä voittona että tappiona. Avainasemassa tässä keskustelussa on Jon avioliitto romaanin toisen osan lopussa. Keyserin (1999, 94) ja Tomasekin (1999, 244) mukaan avioliitto, kaikesta Jon sukupuolikapinasta huolimatta, merkitsee lopulta Alcottin ja Jon alistumista patriarkalisiin normeihin.² Sen sijaan Proehl (2018, 59) esittää, että sarjan myöhempien osien ja Alcottin pedagogisen filosofian valossa Jon muutos kunnon vaimoksi ja naiseksi jää tarkoituksella pinnalliseksi, sillä aikakauden vaatimuksista huolimatta todellinen muutos ei ole hänelle tarkoituksenmukaista tai edes mahdollista. Samoin Kentin (2003, 59, 72–73) mukaan Jon avioliiton tehtävä on ennen kaikkea kiinnittää lukijan huomio viktoriaaniselle – valkoiselle, keskiluokkaiselle – naiselle tarjolla oleviin rooleihin eli vaimouteen ja äitiyteen ja osoittaa niiden rajallisuus ja riittämättömyys.

2 Naimattomana pysytellyt Alcott ei ollut suunnitellut päähenkilölleen avioliittoa, mutta romaanin ensimmäisen osan ilmestyttyä Jon avioliittoa vaativat niin lukijat kuin kustantaja, joten Alcott päätyi kiusallaan naittamaan Jon epäromanttiselle professori Bhaerille (Alcott 1987; 121–122, 125 & Alderson 1994, xxiii).

Feministisen kapinan ohella Jon suhdetta naiseuteen on tarkasteltu sisäistetyn naisvihan kautta. Fetterley (1979, 380–382) kuvailee *Pikku naisten* narratiivin rankaisevan Jota joka käänteessä epäfeminiinisestä käytöksestä ja täten ohjaavan häntä kohti oikeanlaista naiseutta. Hän esittää Jon sisäistetyn misogynian näkyvän esimerkiksi siinä, miten tämä pitää niin sanottuja naisten töitä miehen arvoa alentavina (mts. 374–375) ja puhuu vanhaksi piiaksi jäämisestä sävyyn, joka ei usko vanhapiikuuden yhtäläiseen arvoon avioliiton kanssa (mts. 377–378). Sentana (2019, 9–10) taas käsittelee Jon sukupuoli- ja sukupuolikokemusta *maskuliinisen protestin* kautta: kykenemättömyys oikeanlaiseen naiseuteen luo alemmuudentunteen, joka johtaa ylemmyudentunteen etsimiseen maskuliinisuudesta ja miehisestä identiteetistä.

Toisaalta Jon maskuliinisuutta voidaan pitää merkinä queeriydestä. Trites (1999, 139) tulkitsee Jon maskuliinisuutta lesboluentaa puoltavana kritiikkinä heteroseksuaalisuutta kohtaan. Quimby (2003) taas painottaa narratiivin kokonaisuuden merkitystä tulkinnan muodostamisessa. Jon kehityskaaren epätydyttävä heteroseksuaalinen lopputulema, eli avioliitto professori Bhaerin kanssa, ei voi jättää varjoonsa kaikkea sitä edeltänyttä queeriä potentiaalia: jos seksuaalisuus ei ole koskaan täysin varmaa ja valmista (Rose 1994 [1984], 4), ei narratiiviin kuuluvaa seksuaalisuuskysymystä voi tulkita pelkästään varmaan ja valmiiseen loppuratkaisuun tukeutuen (Quimby 2003, 16–17). Niinpä Jon haluttomuus elää tyttönä, miehin habitus, avioliiton karsastaminen ja maskuliiniseen elättäjärooliin asettuminen tekee hänestä queerin loppuratkaisusta huolimatta.

Queer-näkökulmasta tarkasteltuna Jon avioliittokin näyttäytyy hieman eri valossa. Quimbyn (2003, 10) mukaan tyypillinen poikatyttönarratiivi päättyy joko avioliittoon tai kuolemaan ja Jon ja Bhaerin avioliitto on parodia tästä juonikuviosta: koska professori Bhaer on vanha, ruma ja epäromanttinen, avioliitto on näennäisestä norminmukaisuudestaan huolimatta epätydyttävä loppuratkaisu. Pettämällä heterolukijan genre-dotukset Alcott näyttää, ettei ole kiinnostunut heterokoodattujen

narratiivinormien toisintamisesta (Quimby, 2003, 10). Alcott itsekin (1987; 121–122, 125) sanoi antaneensa Jolle tahallaan ”hölmän liiton”, mikä tukee Quimbyn tulkintaa.

Myös Jon intensiivisen suhteen perheeseensä on nähty puoltavan queer-luentaa. Jolla on tapana ilmaista rakkauttaan naispuolisia perheenjäseniään kohtaan vilpittömästi, intohimoisesti ja usein romanttisilta kuulostavin sanankäntein, minkä Trites (1999) tulkitsee merkiksi homoseksuaalisuudesta, sillä Jo demonstroi emotionaalista ja eroottista uskollisuutta yksinomaan naisia kohtaan. Kent (2003, 49–51) taas katsoo Jon etsivän suhteesta perheeseensä homoeroottisia itseidentifikaatiomahdollisuuksia, mikä näkyy hänen pyrkimyksessään toisintaa äitinsä käytöstä ja omaksua maskuliinisen äidillinen rooli kun hän hakee validaatiota ja rakkautta kaltaisiltaan eli toisilta pojilta (mts. 58–59).

Jon maskuliinisuus periytyy suoraan kirjailijalta itseltään, mikä osaltaan tukee queer-tulkintoja. Kirjailija Peyton Thomas on arkistotutkimuksensa perusteella tullut siihen tulokseen, että Alcott ”yksinkertaisesti ei elänyt elämäänsä naisena” (Thomas 2022B) ja että nykykielellä kutsuisimme häntä transmieheksi (Thomas 2022A). Myös Louisa May Alcott Society (2022) toteaa vastauksessaan Thomasille, ettei Alcott koskaan mahtunut binäärisen sukupuoli- ja seksuaalisuusjärjestelmän rajoihin. Alcott esimerkiksi kirjoitti kirjeessä ystävälleen, että oli syntynyt luonteeltaan poikana, oli ollut aina kiinnostuneempi pojista ja myötätuntoisempi heitä kuin tyttöjä kohtaan, oli elänyt jo viisitoista vuotta pojan henki vaatteidensa alla ja raivonnut aina kuin pojat (Alcott 1987, 51–52). Parikymmentä vuotta myöhemmin hän kuvaili itseään miehen sieluksi naisen ruumiissa, sillä hän oli elämänsä aikana rakastunut moniin sieviin tyttöihin mutta ei yhteenkään mieheen (Moulton 1884, 49). Allekirjoittaessaan kirjeitä Alcott yleensä käytti joko pelkkiä nimikirjaimia tai maskuliinista lempinimeä Lou (Alcott 1987). Thomasin päätelmä vaikuttaa siis varsin perustellulta. On kuitenkin yhtä lailla perusteltua ajatella, että erityisesti Alcottin kom-

mentit Moultonille voivat viitata joitakin vuosia aikaisemmin Yhdysvalloissa yleistyneeseen inversioteoriaan (Trites 1999, 142), joka ei erottele seksuaalista suuntautumista ja sukupuolikokemusta toisistaan nykyiseen tapaan. Inversioteorian mukaan homoseksuaalisuus johtuu ruumiin ja mielen inversiosta, eli naisen ruumiissa oleva miehinäinen mieli aiheuttaa toisiin naisiin kohdistuvan halun ja päinvastoin (Smith-Rosenberg 1986, 268–272). Näin myös Jon luenta yhtäältä transmaskuliinisena tai toisaalta lesbona on yhtä lailla perusteltavissa.

Pikku naisten feminististen ja queer-tulkintojen kirjo on laaja ja osoittaa teoksen tarjoavan hedelmällisen maaperän myös käännöstutkimukselliselle queer-näkökulmalle. Seuraavaksi paneudunkin itse aineistoon ja tutkimustyöhön.

Aineisto ja menetelmä

Little Women ja sen jatko-osa *Little Women Part Two* ilmestyivät ensi kerran vuosina 1868 ja 1869. Tähän alkuteoksen ensitekstiin viitataan nykyään originaaliversiona, sillä vuonna 1880 kustantaja uudisti teoksen kieliasua ja julkaisi seuraavana vuonna molemmat osat ensi kerran yhteisniteenä. Yhden niteen ja uudistetun kieliasun julkaisuasusta tuli Yhdysvalloissa tavanomainen, ja vuoden 1880 tekstiin viitataan nykyään standardiversiona. (Alderson 1994, xxviii–xxix.) Uudistusten tekijää ei tiedetä (Alderson 1994, xii; Phillips 2015, 90–94).

Suomennoksista vanhin on ilmestynyt 1900-luvun alussa WSOY:lta. Ensimmäisen osan on kääntänyt Tyyni Haapanen ja toisen Annikki Haahti (Alcott 1916; Alcott 1921). Viitataan tähän ensisuomennokseen artikkelissa nimellä Haapanen-Hahti 1. Haapanen-Hahti 2 -versiolla tarkoitetaan 1960-luvulla julkaistuja ensisuomennoksen uudistettuja painoksia (Alcott 1962; Alcott 1967). Uudistajan tai uudistajien henkilöllisyyttä ei tiedetä.

Haapanen-Hahti 2:sta otetaan edelleen uusia painoksia.

Vuotta ennen WSOY:n uudistettua painosta Kynäbaari Oy toi markkinoille *Pikku naisten* ensimmäisestä osasta laaditun lyhennelmän (Alcott 1961). Lyhentäjän nimeä ei ole kirjaan painettu, joten puhun artikkelissa Kynäbaarin versiosta tai lyhennelmästä. Lyhennelmää ei enää myydä.³

Uusimman suomennoksen julkaisi Art House Sari Karhulahden käännöksenä ja alkuun totuttuun tapaan kaksissa kansissa (Alcott 2004; Alcott 2005). Nykyään Karhulahden käännös kuitenkin löytyy hyllyiltä yksiin kansiin sidottuna. Viitataan Karhulahden versioon jatkossa tämän kappaleen tapaan suomentajan nimellä.

Kaunokirjallisuuden uudelleenkääntäminen on Koskisen ja Paloposken (2015, 253) tutkimuksen perusteella tavallinen osa suomalaista kirjallisuuskenttää, vaikka saattaakin olla ihmisten mielissä melko harvinaiseksi ajateltu ilmiö (esim. Petäjä 2004). Klassikkokirjat saavat tyypillisesti vähintään kaksi käännösversiota (Koskinen ja Paloposki 2015, 52–54, 60, 173, 253) ja ainakin yhden uudistetun painoksen (mts. 152). Tyypillinen uudelleenkäännöstahti on Koskisen ja Paloposken aineistossa alle kahdenkymmenen vuoden välein (mts. 55), mikä tekee *Pikku naisten* viidenkymmenen vuoden uudistusväleistä ja sadan vuoden uudelleenkäännösvälistä poikkeuksellisen pitkän (ks. myös Seppänen 2009, 67–68).

Raja uudelleenkäännöksen ja uudistetun painoksen välillä on liukuva, sillä toisinaan ”uudistettuun painokseen” tehdyt muutokset ovat huomattavasti ”uutta suomennosta” suurempia. Toisaalta ”uudistettu painos” voi

3 Kynäbaarin versio julkaistiin osana kahdeksan lastenkirjaklassikon lyhennelmien sarjaa, joiden levitys sittemmin kiellettiin. Korkein oikeus katsoi, että teoksia oli lyhentämisen yhteydessä muokattu niin merkittävästi, etteivät ne enää määritelmällisesti olleet samoja teoksia kuin lähdetekstinsä, joten niiden levittäminen alkuteosten nimillä oli tekijänoikeusrikkomus. (KKO 1967-II-10.)

merkitä myös vain minimaalista kielentarkistusta, sillä sääntöjä asiassa ei ole. (Koskinen ja Paloposki 2015; 104–105, 167–168, 250.) Lisäksi kustannusalalla käännösten kieliasun päivittämistä pidetään ikään kuin normaalina huoltotyönä, eikä muutoksista välttämättä mainita uuden painoksen yhteydessä (Koskinen ja Paloposki 2015, 254). Siksi on tärkeää käyttää käännöstutkimuksen aineistolähteenä ensipainoksia tai ensimmäisiä uudistettuja painoksia aina, kun se on mahdollista. Aineiston stabilisoiminen niin, että kyseessä on varmasti kääntäjän tai uudistajan oma työ, varmistaa että lähestymme sekä tutkimusta että tekstiä reiluista ja yhtäläisistä lähtökohdista. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt aineistolähteinä ensipainoksia ja ensimmäisiä uudistettuja painoksia kaikista *Pikku naisten* suomenkielisistä versioista.

Suomenkielisten kohdetekstien (KT) lisäksi olen käyttänyt aineistolähteinä *Pikku naisten* kahta englanninkielistä lähdetekstiä (LT). LT-versioiden välillä on jonkin verran oikeakielisyyteen, sanavalintoihin, tekstin rytmiin ja hahmojen luonnehdintaan liittyviä eroja. Etenkin Jon käytöstä ja kielenkäyttöä on standardiversiossa muutettu hillitymmäksi ja passiivisemmäksi. (Phillips 2015, 84–86.) Koska varmaa tietoa suomennoslähteinä käytetyistä LT:stä ei ole⁴, analyysini perustui lähtökohtaisesti molempien versioiden tarkasteluun. Aineistoksi valikoituneissa kohdissa merkittäviä

4 Käytettyä LT:ä ei ole suomennoksiin merkitty (tosin ks. Kuru 2024, 29), mutta tekstin sisältö antaa asiasta joitain viitteitä. Esimerkiksi ensimmäisessä luvussa perheen äitiä kuvaillaan originaaliversiossa ensin sanalla *stout* (tanakka, tukeva) ja sitten: "She wasn't a particularly handsome person, but mothers are always lovely to their children" (Alcott 1994 [1868–1869], 10–11). Standardiversiossa *stout*-sanatilalla on sana *tall* (pitkä) ja äiti on "not elegantly dressed, but a noble-looking woman" (Alcott 1887, 14). Pistokoe viittaa siihen, että Haapanen-Hahti 1:n ja Karhulahden suomennosten LT:nä on käytetty standardiversiota, kun taas Haapanen-Hahti 2:n LT:nä – mikäli LT:ä on uudistustyössä ylipäätään käytetty – on mahdollisesti käytetty originaaliversiota. Kynäbaarin versioon tehty muutokset ovat niin merkittäviä, että sen LT:ä pistokoe ei valota.

eroja LT-versioiden välillä ei kuitenkaan ole, joten esimerkeissä käytän vain standardiversioon LT:ä.

Varsinainen aineisto koostuu kymmenestä otteesta, joilla Jon epänormatiivista luentaa perustellaan edellä esittelemässäni kirjallisuudessa, sillä tutkimuksen laajuus ei mahdollista kuuden eri version kokotekstianalyysia. Otteista kahdeksan on romaanin ensimmäisestä ja kaksi toisesta osasta, ja romaanikonaisuuden kannalta otteet sijoittuvat melko tasaisesti haki narratiivin. Näin myös Jon kehityskaari poikatyöstä aviovaimoksi on sisäänrakennettu osa aineistoa.

Tarkastelen *Pikku naisten* kahdesta LT:stä ja neljästä KT:stä kirjallisuuden perusteella valikoitua aineistoa vertailevan tekstianalyysin lähtökohdista ennen kaikkea lähde- ja kohdekielten välillä. Analyysityökalunani käytän Marc Démont'n (2018) mallin kolmea queer-kääntämisen strategiaa sekä aineistolähtöisesti lisäämiäni kategorioita. Lisäksi suomennosaineistojen luokittelun kielensisäinen vertailu luo kuvaa queerin tekstin käsittelystä suomalaisessa käännöskirjallisuudessa lähes sadan vuoden ajalta.

Démont (2018) ehdottaa strategiamallissaan, että queer-kirjallisuutta voi kääntää kolmeen tapaan. Häilyttävä (*misrecognizing*) käännösstrategia poistaa LT:n queer-potentiaalin KT:stä (mts. 157–159). Vähemmistöytävällä (*minoritizing*) strategialla kääntäjä pyrkii vastustamaan queerin määrittelemätöntä ja antihegemonista luonnetta ja tekemään siitä valtakulttuurille helposti sulatettavaa; näin voi tehdä esimerkiksi nykyaikaisia identiteettinimikkeitä historiallisessa kontekstissa käyttämällä (mts. 159–163). Sen sijaan queeriyttävää (*queering*) strategiaa käyttävä kääntäjä tunnistaa ja jopa vahvistaa tekstin queer-potentiaalia ja pitää tavoitteenaan mahdollistaa kohdekielellä sama queer-luenta kuin lähdekielellä (mts. 163).

Tarkastelin aineistoni otteita sekä kustakin versiosta itsenäisesti että LT- ja KT-versioiden välillä verraten. Analyysin tarkentamiseksi jaoin otteet yh-

teensä 26 kohtaan, joissa käännösratkaisuja oli tehty. Olin valmistautunut mahdollisesti lisäämään Démont'n malliin aineistolähtöisiä kategorioita, ja alustavan luokittelun tehtyäni pidinkin tarpeellisenä soveltaa mallia tietyiltä osin.

Loin erilliset kategoriat tapauksille, joissa KT:n häivyttävyys tai vähemmistöyttävyys on suoraan peräisin LT:stä, ei käännösstrategiasta. Tämä on kokonaisuuden kannalta varsin oleellinen ero. Lisäksi loin queerryttävälle käännöksille alakategorian, johon sijoitin LT:stä poikkeavat, KT:n queer-potentiaalia vahvistavat käännösratkaisut. Erottamalla nämä kohdat muista queerryttävistä käännösratkaisuista pääsin analysoimaan niiden mahdollisia erityisvaikutuksia KT:n kokonaisuuteen. Uusiin kategorioihin kuului vain yksittäisiä kohtia ja suurin osa aineistosta osui selkeästi johonkin Démont'n alkuperäisestä kolmesta kategoriasta.

Tulokset

Le Brunin (2003), Giuglianon ja Socasin (2019), ja Ledenin (2019) tutkimuksen perusteella odotin molemmilta Haapanen-Hahti-versioilta ja Kynäbaarin lyhennelmältä liberaalisti mutta epäjohdonmukaisesti sovellettua häivyttävää käännösstrategiaa, kun taas Karhulahden käännökseltä odotin pääosin mutta ei kokonaistasolla johdonmukaisesti sovellettua queerryttävää käännösstrategiaa. Hypoteesini jälkimmäinen osa osoitautui analyysissä oikeaksi, mutta 1900-luvun käännösversiot yllättivät monella tavalla.

Kolme neljästä *Pikku naisten* käännösversiosta mahdollistaa queer-luennan, joka vastaa pääosin lähdetekstiä. Haapanen-Hahti-versioiden ja Karhulahden käännöksen kategorialuokittelun numeeriset erot ovat pieniä, mutta kiinnostavia. Vanhin ja uusin suomennos ovat kokonaisuudessaan lähestulkoon yhtä queerit, kun taas Haapanen-Hahti 2 erottuu näistä

hieman matalammalla queerryttävien ratkaisujen luvulla ja hieman korkeammalla vähemmistöyttävien ja häivyttävien ratkaisujen yhteisluvulla. Erot ovat kuitenkin pieniä: Haapanen-Hahti-versioiden ja Karhulahden osalta häivyttäviä ja vähemmistöyttäviä käännösratkaisuja on aineistossa 4–6 per käännösversio ja queerryttäviä ratkaisuja 17–19 per käännösversio. Sen sijaan Kynäbaarin lyhennelmän tekstistä kävi ilmi ainoastaan vähemmistöyttäviä ja häivyttäviä käännösratkaisuja,⁵ eli lyhennelmän laatija on muiden tekemiensä muutostensa lomassa järjestelmällisesti poistanut *Pikku naisista* kaiken sen queer-potentiaalin (muista muutoksista ks. Seppänen 2009, 58–64). Taulukko 1 esittelee aineiston löydökset lukuina. Queeriä merkityspotentiaalia lisäävät ratkaisut sisältyvät queerryttävien ratkaisujen kokonaislukuun, mutta ne on erotettu lisäksi omalle rivilleen mielenkiintoisen erityispiirteensä vuoksi. Lähdetekstistä peräisin olevat vähemmistöyttävät ja häivyttävät kohdat eivät sisälly vähemmistöyttävien ja häivyttävien käännösratkaisujen kokonaislukuun.

Taulukko 1: Analysoitujen käännösratkaisujen määrät eri käännösversioissa strategioittain.

	Haapanen-Hahti 1	Kynäbaari	Haapanen-Hahti 2	Karhulahti
queerryttävät	19	0	17	19
queeriä merkityspotentiaalia lisäävät	1	0	1	3
vähemmistöyttävät	1	1	2	1
vähemmistöyttävät (LT:stä peräisin)	2	0	2	1
häivyttävät	3	21	4	4
häivyttävät (LT:stä peräisin)	1	0	1	1

5 Neljä viimeistä analysoitua kohtaa ovat romaanin toiseen osaan kuuluvista otteista 9 ja 10, joten Kynäbaarin version analyysi kohdistuu ensimmäisessä osassa oleviin kahteenkymmeneenkahteen kohtaan.

Queeriyttävät käännösratkaisut

Analyysissani ilmeni hieman odottamattomasti, että suurin osa molempien Haapanen-Hahti-suomennoksien ja Karhulahden käännöksen tarkastelluista ratkaisuksista on queeriyttäviä. Karhulahden käänöksessä on lisäksi muutamia ratkaisuja, jotka vahvistavat queeriä merkityspotentiaalia enemmän kuin LT.

Jo Marchin queer-analyysi on tietenkin aloitettava ensimmäisen luvun kuuluisasta dialogista Megin kanssa. Kohtauksessa Meg moittii Jota poikamaisesta käytöksestä ja sanoo, että Jon olisi aika alkaa käyttäytyä kuin nuori neiti. Jo ei innostu ehdotuksesta, vaan alkaa valittaa tyttönä elämisen ikävyydestä. Vuodatuksessaan hän sanoo:

- (1) "I can't get over my disappointment in not being a boy; and it's worse than ever now." (Alcott 1887, 9–10.)
- (2) "En voi koskaan suostua siihen etten ole poika, ja nyt se on vaikeampaa kuin koskaan ennen." (Alcott 1916, 6–7/Haapanen-Hahti 1.)
- (3) "Minua ei ikinä lakkaa harmittamasta, etten ole poika, ja nyt se kaivelee entistä enemmän." (Alcott 1962, 7–8/Haapanen-Hahti 2.)
- (4) "Minua harmittaa jatkuvasti, etten ole poika, ja nyt minusta tuntuu aivan erityisen pahalta." (Alcott 2004, 10/Karhulahti.)

Eri suomennokset ilmaisevat Jon tunnetta hieman erilaisin nyanssein. Haapanen-Hahti 1 antaa vaikutelman kapinallisesta suuttumuksesta, Haapanen-Hahti 2 taas ärsyttävästä ongelmasta. Karhulahden käänöksessä on suorastaan surumielinen tunnelma. Haapanen-Hahti 1 ja Karhulahti viestivät syvästä ristiriidasta Jon sukupuolikokemuksessa tavalla, jota myös LT tukee, mutta viime kädessä viesti välittyy selkeästi myös

Haapanen-Hahti 2:sta: Jota ei kiinnosta olla nainen.

On tuskin yllättävää, että tämä kohtaous nousee kirjallisuudessa esiin eniten kaikista. Paikallaan ensimmäisen luvun alkupuolella kohtaous luo lukijan ensivaikutelman siitä, millainen Jo on, ja kaikki Josta myöhemmin karttuva tieto rakentuu tämän pohjan päälle. Kun tarina siirtyy eteenpäin Jon omaksumiin erilaisiin miehisiin rooleihin, avauskohtausta tukee ja kontekstualisoi jokaista myöhempää havaintoa queeristä Josta.

Seuraava esimerkki koskee otetta luvusta 14. Jo saa postissa sanomalehden, jossa on painettuna hänen ensimmäinen julkaistu tarinansa. Vaikka tästä tarinasta hänelle ei vielä maksettu, Jon tulevaisuus näyttää valoisalta, ja hän sanoo:

- (5) "—and I am so happy, for in time I may be able to support myself and help the girls." (Alcott 1887, 175.)
- (6) "Minä olen niin onnellinen, sillä ajan pitkään voin itse elättää itseni ja auttaa tyttöjä." (Alcott 1916, 218/Haapanen-Hahti 1.)
- (7) "Minä olen kauhean onnellinen, sillä ennen pitkää voin itse elättää itseni ja auttaa tyttöjä." (Alcott 1962, 170–171/Haapanen-Hahti 2.)
- (8) "Olen aivan valtavan onnellinen, koska jonakin päivänä saatan pystyä elättämään itseni ja auttamaan Bethiä ja Amya kirjoittamalla." (Alcott 2004, 198–199/Karhulahti.)

Jon halu ansaita rahaa ja elättää perhettään kirjoittamalla on aikakauden sukupuolirooleihin nähden täysin sopimatonta (Smith-Rosenberg 1986, 60–61; Bederman 1996, 125–126), mutta maskuliininen rooli tekee hänet onnelliseksi. Lisäksi Marchit, kuten Alcott itse, uskovat työnteon olevan ihmiselle hyväksi (Dawson 1999, 114–116), mikä varmasti myötävaikuttaa Jon intoon asettua elättäjärooliin. Toki myös Alcott itse elätti perhettään

kirjoittamalla ja asemoi itsensä monin tavoin maskuliinisiin rooleihin, joten Jon ilo ja toivo kohtauksessa pohjautunevat aitoihin tunteisiin.

Kaikki käänösratkaisut tukevat Jon maskuliinisen asemoitumisen queeriä merkityspotentialiaa, ja molemmissa Haapanen-Hahti-versioissa sitä jopa vahvistetaan tekemällä Jon toiveikkuudesta varmuutta. Monitasoinen tekstikohta on säilyttänyt nyanssinsa kaikissa suomennoksissa, mikä vahvistaa queer-luentaa etenkin Tritesia (1999) mukaillen. Otteessa Jo suuntaa huomionsa omasta menestyksestään suoraa päätä siskoihinsa ja näyttää kuvittelevan pitkää yhteistä elämää heidän kanssaan, mikä vahvistaa Tritesin naiseen suuntautuvan eroottisen ja emotionaalisen uskollisuuden tulkintaa (1999, 144). On tosin niinkin, että Karhulahden suomennos panee Tritesin tulkinnalle hieman kapuloita rattaisiin tarkentamalla *tytöt* Bethiksi ja Amyksi. Karhulahden Jo ilmeisesti olettaa Megin väistämättä päätyvän avioliittoon, mikä ei tue kokonaisvaltaista tritesilaista luentaa eikä tarinan sisäistä koherenssia, sillä viitisenkymmentä sivua myöhemmin Jon hartain toive on pitää perhe koossa, Meg luonaan ja kaikki ”tytöt” ikuisesti kotona (Alcott 1887, 223–224). Lisäksi on huomattava, että kutsumalla siskojaan ”tytöiksi” Jo samalla etäännyttää itseään tyttöydestä eli vahvistaa omaa maskuliinista asemoitumistaan. Vaikka Karhulahden suomennos siis säilyttää Jon repliikin sosiaalisesti maskuliiniset piirteet, ratkaisu puhua Bethistä ja Amysta ”tyttöjen” sijaan häivyttää Jon sisäiseen maailmaan liittyvää queeriä merkityspotentialiaa.

Toisen osan luvussa 19⁶, Megin oltua naimisissa jo hyvän aikaa, Meg ja Jo käyvät erittäin mielenkiintoisen keskustelun avioliitosta:

- (9) “Marriage is an excellent thing, after all. I wonder if I should blossom out half as well as you have, if I tried it?” said Jo [...].
“It’s just what you need to bring out the tender, womanly half of

your nature, Jo. You are like a chestnut-burr, prickly on the outside, but silky-soft within, and a sweet kernel, if one can only get at it. Love will make you show your heart some day, and then the rough burr will fall off.”

“Frost opens chestnut-burrs, ma’am, and it takes a good shake to bring them down. Boys go nutting, and I don’t care to be bagged by them,” returned Jo [...]. (Alcott 1887, 472.)

(10) ”Naimisissaolo on erinomaista loppujen lopuksi. Olen tuuminut mielessäni, tokko minä voisin suoriutua siitä puoleksikaan niin hyvin kuin sinä, jos yrittäisin”, Jo virkkoi [– –].

”Sinun on koetettava elvyttää luonteesi helliä ja naisellisia ominaisuuksia, Jo. Olet kuin kuorimaton kastanja, piikikäs päältä, mutta sisältä silkinhieno. Se, joka kerran pääsee tunkeutumaan pinnan alle, löytää sieltä suloisen ja lempeän sydämen. Rakkaus on kerran paljastava sydämesi oikean laadun ja poistava piikkisen kuoren, joka sitä nyt ympäröi.”

”Pakkanen avaa kastanjan kuoren, hyvä rouva, ja tarvitaan joltinenkin isku, ennenkuin [sic] hedelmä putoaa puusta. Pojat kiipeilevät kastanjapuissa, eikä minua haluta joutua heidän pusseihinsa”, vastasi Jo [– –]. (Alcott 1921, 302–303/Haapanen/Hahti 1.)

(11) ”Naimisissaolo on loppujen lopuksi mukavaa. Mahtaisinkohan minä menestyä siinä puoleksikaan niin hyvin kuin sinä”, Jo sanoi [– –].

”Naimisiin sinun pitäisi mennäkin, jotta luonteeksi hellä ja naisellinen puoli tulisi esiin. Sinä olet kuin kuorimaton kastanja, piikikäs päältä, mutta sisältä silkinhieno, ja jos pääsee pinnan alle, löytää sydämen. Jonakin päivänä rakkaus saa kyllä piikkisen kuoresi putoamaan pois.”

”Pakkanen se avaa kastanjan kuoret, hyvä rouva, ja tarvitaan aikamoista ravistelua ennen kuin kastanjat tipahtavat puusta. Pojat

6 Konsekutiivisessa numeroinnissa luvussa 42.

poimivat niitä, eikä minua haluta joutua keruupusseihin”, vastasi Jo [– –]. (Alcott 1967, 216/Haapanen-Hahti 2.)

(12) ”Avioliitto on sittenkin hieno asia. Kukoistaisinkohan minä puoleksikaan yhtä suloisesti kuin sinä, jos kokeilisin sitä?” Jo aprikoi [– –].

”Juuri sitä sinä tarvitsisit, jotta luonteesi lempeä ja naisellinen puoli tulisi esiin. Sinä olet kuin kastanja – piikkinen päältä mutta silkin-siloinen ja sokerinmakea sisältä, jos sinut vain saa auki. Jonakin päivänä rakkaus saa sinut paljastamaan sisimpäsi, ja silloin pistelevä kuori putoaa.”

”Pakkanen avaa kastanjoiden piikkikuoret, ja sydämet saa putoamaan kunnan ravistelulla. Mutta niitä keräilevät pojat, enkä minä tahdo päätyä yhdenkään koltiaisen pussiin”, Jo vastasi [– –]. (Alcott 2005, 246/Karhulahti.)

Jo aloittaa keskustelun hyväntuulisen uteliaana, mutta Megin reaktio saa hänet heti puolustuskannalle. Tulkitsen tilannetta niin, että keskustelun alussa Jo pohtii avioliittoa joltain itselleen positiiviselta kannalta, mutta kun Meg nostaa esiin naisellisuuden ja pehmeiden, Jon mielenkiinto lopahtaa. Sisarukset käyvät samaa keskustelua, mutta puhuvat eri asioista. Meg visioi Jolle suurta romanssia kuin Alcottin lukijat ikään, kun taas Jo pohtii ehkäpä kumppanuuden ja vakaan elämän meriittejä. Kun häntä muistutetaan, että kumppanuuden ja vakaan elämän mukana jaetaan ylimääraistä painolastia kuten ahtaita sukupuolirooleja ja hetero-olettamusta, hän palaa maan pinnalle ja toteaa lyhyesti, ettei ole edelleenkään kiinnostunut miehistä.

Kaikissa suomennosversioissa on selvää, ettei Jo innostu Megin tarjoamasta heteroseksuaalisesta sukupuoliroolista, mutta Karhulahden käännöksessä on kaksi erityisen kiinnostavaa seikkaa. Jon viimeisessä kommentissa lauseen loppuun asetettu subjekti – ”mutta niitä keräilevät pojat” vs. ”pojat poimivat niitä” kuten Haapanen-Hahti 2:ssa – on painokas ja korostaa, että

juuri poikien ”keräilemäksi” tuleminen olisi Jolle erityisen epämiellyttävää. On toki mahdollista, että jo aikuinen Jo viittaa sanoilla *pojat* ja *koltiainen* nimenomaan lapsiin, mutta kastanjametaforan ja avioliittokeskustelun kontekstin huomioiden vaikuttaa todennäköisemmältä, että Jon käyttämällä nuorentavilla sanoilla on halventava, epäkypsyyteen viittaava merkitys.

Jon suhde poikiin ja poikuuteen on aina ollut monisyinen. Kentin (2003, 58–59) mukaan Jo hakee hyväksyntää ennen kaikkea muilta pojilta, kun taas Tritesin (1999, 144) mielestä Jo ei ole kiinnostunut pojista missään mielessä. Bethin kuolemaan saakka Jo elää melko poikamaista elämää, mutta Laurien kosinnan ja Bethin kuoleman jälkeen hän omaksuu Bethille kuuluneita taloustöitä ja alkaa ilmentää Bethille tyypillistä rauhallista ja feminiinistä mielenlaatua. Kenties otteen kohdassa tarinaa poikuus siis liittyy Jon mielessä ennen kaikkea suruun ja menetykseen; onhan hän menettänyt lyhyessä ajassa sekä rakkaimman siskonsa, naapurinpoikansa että oman pojan roolinsa.

Karhulahden suomennoksessa on vielä eräs erityisen kiinnostava queerryttävä käännösratkaisu. Luvussa 5 Jo ja Laurie ovat tutustumassa, kun Laurie kysyy Jolta koulusta. Jo vastaa:

(13) ”Don’t go to school; I’m a business man – girl, I mean. I go to wait on my great-aunt, and a dear, cross old soul she is, too.” (Alcott 1887, 60.)

(14) ”Minä en käy koulua. Teen töitä kuin aikamies – tai siis kuin aikaihminen. Olen isotätini seuraneiti, ja siinä onkin puuhaa kerakseen, koska hän on kärttyisä vanha rouva.” (Alcott 2004, 69/Karhulahti.)

KT:n repliikin ensimmäisessä osassa Jon maskuliinista asemoitumista ei ole vain kunnioitettu vaan vahvistettu käyttämällä sukupuolineutraalia sanaa *ihminen* siinä missä LT:ssä Jo korjaa itseään sanalla *girl* eli *tyttö*. Konteks-

tissa *ihminen* toki kumpuaa siitä, että *aikamies* ja *aikaihminen* ovat sanoja, kun taas *aikatytty* tai *aikanainen* eivät niinkään, mutta mikäli kääntäjä olisi halunnut lähdetekstin tapaan korostaa Jon oman näkemyksen ja yhteiskunnan näkemyksen ristiriitaa, hän olisi varmasti voinut valita kohtaan jonkin toisen ilmauksen. Siksi juuri *aikaihminen*-sana tässä repliikissä ennen kaikkea vahvistaa Jon omaa identiteettiä ja queeriyttää tekstiä. Sen sijaan repliikin toisessa osassa, jossa LT käyttää neutraalia ilmausta ”I go to wait on my great-aunt” (”käyn auttelemassa isotätiäni”, oma käänнос), KT:ssä käytetään selkeän sukupuolittunutta *seuraneiti*-sana. ”Wait on” -ilmauksella on palvelukseen ja hoivaan liittyviä konnotaatioita, ja se voi ilman muuta viitata seuraneitinä toimimiseen, mutta fraasin epätasällisuus jättää *seuraneitiä* enemmän tilaa queereille tulkinnoille; voivathan palvelukseen astua minkä tahansa sukupuolen edustajat. Lopputulema sekä LT:n että KT:n kokonaisuuden kannalta on sama, mutta peräkkäiset käännosratkaisut, joista ensimmäinen on queeriyttä vahvistava ja toinen häivyttävä, kiinnittivät huomioni analyysissä, koska vierekkäisyys demonstroi erittäin hyvin johdonmukaisen queeriyttävän kokonaiskäännosstrategian puutetta.

Häivyttävät ja vähemmistöyttävät käännosratkaisut Haapanen-Hahti-versioissa ja Karhulahdessa

Kattavana esimerkkinä queerin merkityspotentiaalın tukahduttamisesta Haapanen-Hahti-käänöksissä ja Karhulahden versiossa tarkastelen kahden ratkaisukohdan käännosversioita aineiston viimeisestä otteesta. Romaanin toisessa osassa, luvussa 19⁴, Jo käy äitinsä kanssa keskustelun rakkaudesta. He keskustelevat Jon yksinäisyydestä, Amyn ja Laurien avioliitosta ja Jon tulevaisuudentoiveista. Keskustelussa on kaksi peräkkäistä kohta, joissa suomentajat ovat päätyneet vähemmistöyttäviin ja häivyttäviin ratkaisuihin.

(15) “There are plenty to love you, so try to be satisfied with father and mother, sisters and brothers, friends and babies, till the best

lover of all comes to give you your reward.”

“Mothers are the best lovers in the world; but I don’t mind whispering to Marmee that I’d like to try all kinds.” (Alcott 1887, 475–476.)

(16) ”Ympärilläsi on paljon niitä, jotka rakastavat sinua. Koeta siis tyytyä isään ja äitiin, sisariin ja veljiin, ystäviin ja pienokaisiin, kunnes kohtaat sen, joka lahjoittaa sinulle palkinnoksi parhaan rakkauden.” ”Äidin rakkaus on paras maailmassa, mutta en häpeä kuiskata sinun korvaasi, että haluan koettaa muunkinlaista rakkautta.” (Alcott 1921, 307–308/Haapanen-Hahti 1.)

(17) ”Meitä on aika monta, jotka rakastamme sinua, isä ja äiti, sisaret ja veljet, ystävät ja lapset. Koeta tyytyä meihin siihen asti, kun kohtaat sen, joka lahjoittaa sinulle parhaan rakkauden.”

”Äidin rakkaus on varmasti kaikkein parasta, mutta sinulle voin kuiskata, että haluan kokea muitakin lajeja.” (Alcott 1967, 218–219/Haapanen-Hahti 2.)

(18) ”Monet rakastavat sinua, joten yritä tyytyä vanhempiisi, sisariisi, lankoihisi, ystäviisi ja kaksosiin, kunnes sinut tulee palkitsemaan se, joka rakastaa sinua kaikkein eniten.”

”Äidit rakastavat lapsiaan kaikkein eniten, mutta voin kyllä kuiskata sinulle, että haluaisin kokeilla muidenkin rakkautta.” (Alcott 2005, 249–250/Karhulahti.)

Äiti vaikuttaa repliikissään asemoivan heteroseksuaalisen, romanttisen rakkauden parhaaksi rakkaudeksi, mikä toistuu kaikissa kolmessa suomenosversiossa. Tämä jo itsessään kutsuu queeriä kritiikkiä, sillä kulttuurisamme on tapana asettaa romanttinen rakkaus muiden rakkauden muotojen edelle. Tätä ilmiötä kutsutaan *amatonormatiivisuudeksi* (Brake n.d.). Amatonormatiivisuus tarkoittaa normatiivista oletusta, jonka mukaan romanttinen parisuhde on paitsi kaikkien tavoittelema ja itseisarvoinen, myös automaattisesti muita ihmissuhteita tärkeämpi. Amatonormatiivi-

suus on samaan tapaan queeriyttä vähemmistöyttävää kuin paremmin tunnetut hetero- ja cisnormatiivisuus.

Jo kuitenkin vastaa rakkautta queeriyttämällä, kun hän toteaa äidit maailman parhaiksi rakastajiksi ja jatkaa, että haluaisi kyllä kokeilla kaikenlaista rakkautta. Vastausta voi toki lukea esimerkkinä ajalle tyypillisistä naisten välisistä kiintymyksenilmauksista (Smith-Rosenberg 1986, 60–64), mutta tässä artikkelissa olen kiinnostuneempi queeristä luennasta. Jon vastauksen ensimmäinen osa, ”mothers are the best lovers in the world”, torjuu äidin tarjoaman heteronormatiivisen narratiivin, mikä tekee kohtauksesta tärkeän naistenvälistä erotiikkaa etsivälle queer-luennalle (Murphy 1990, 576). Itse lisään tulkintaan myös amatonormatiivisuutta vastustavan kerroksen. Trites (1999, 142–143) taas panee repliikille painoarvoa, koska siinä käytetään romanttis-seksuaalisesti koodattua sanaa *lover* perheen sisäisen eli naisten välisen rakkauden kontekstissa.

Suomeksi Tritesin luenta ei välity yhdestäkään käännösratkaisusta, sillä kääntäjät ovat ujostelleet *rakastaja*-sanan käyttöä. Nähdäkseni sen konnotaatiot ovat suomeksi ja englanniksi hyvin samanlaiset, joten tritesilaisen tulkinnan läpi tarkasteltuna kaikki suomennokset häivyttävät repliikin queerin merkityspotentiaalin. Olen kuitenkin itse taipuvaisempi murphyläiseen tulkintaan, eli pidän hetero- ja amatonormatiivisen narratiivin torjumista repliikin merkittävänä queerinä piirteenä, joten luokittelin suomennoksista vain Haapanen-Hahti 2 -ratkaisun vähemmistöyttäväksi. Kun Jo sanoo ”äidin rakkaus on varmasti kaikkein parasta”, jää lukijan tulkinnan varaan, onko sana *varmasti* tarkoitettu vahvistamaan sanottua vai ilmaisemaan epävarmuutta. Koska molemmat tulkinnat ovat yhtä lailla mahdollisia, ja epävarmuuden kautta luettuna Jo kuulostaa siltä kuin ei tietäisi mitä ajatella asiasta – vaikka LT:ssä hän torjuu äidin normatiivisen ajattelun ilman epävarmuuden häivää – soveltuu vähemmistöyttävä luokitus tälle käännösratkaisulle.

Jon vastauksen toisessa osassa, ”but I don’t mind whispering to Marmee that I’d like to try all kinds”, avaa *all kinds* repliikkiin melko ilmeistä ja laajaa queeriä merkityspotentiaalia. Suomeksi Jon toivetta kokeilla *kaikenlaista* rakkautta kuitenkin häivytetään hienovaraisen tehokkaasti: hän tahtookin kokeilla ”*muunkinlaista* rakkautta” (Alcott 1921, 307–308/ Haapanen-Hahti 1), ”*muitakin* rakkauden lajeja” (Alcott 1967, 218–219/ Haapanen-Hahti 2) ja ”*muidenkin ihmisten* rakkautta” (Alcott 2005, 249–250/ Karhulahti). Hienovarainen muutos merkityksessä kaventaa queeriä merkityspotentiaalia ja saa lukijan mielikuvituksen todennäköisemmin tukeutumaan cisheteronormiin. Jos Jon queeriyttä kuitenkin tarkastelee Quimbyn (2003) tapaan koko narratiivin matkalta, tällainen queerin potentiaalin ilmaus on tärkeä välittää myös kohdetekstiin, tai narratiivin alkua ja keskikohtaa tarkasteleva luenta ei löydä kaikkia perusteluitaan ennen normatiivisen lopun tukahduttavaa vaikutusta. Muutos sanan merkityksessä on siis pieni, mutta silti häivyttävä, sillä sen taakse jää piiloon kaikenlaisesta rakkaudesta haaveilevan Jon queer avoimuus.

Häivyttävä kokonaisstrategia Kynäbaarin lyhennelmässä

Kynäbaarin lyhennelmä pohjaa romaanin ensimmäiseen osaan, joka sisältää aineiston kymmenestä otteesta kahdeksan. Näistä kahdeksasta otteesta kaksi on tyystin leikattu lyhennelmästä. Ensimmäinen näistä on kirjan alussa ja kertoo Jon intohimoisesta suhtautumisesta miesroolien esittämiseen sisarusten näytelmissä; toisessa Jo ja Laurie juttelevat kotona karkaamisesta, mutta Jo lyttää lopulta suunnitelman täynnä itseinhoa sukupuoltaan ja sen asettamia raameja kohtaan. Suorasukaista poistoa yksinkertaisempaa esimerkkiä häivyttävästä strategiasta on vaikea edes keksiä: queer-luentaa ei voi tehdä, mikäli kääntäjä poistaa queeriä merkityspotentiaalia sisältävät kohtaukset tekstistä.

Kuten näiden otteiden poistaminen jo vihjaa, lyhennelmän laatija ei

suhtautunut Jon queeriyteen suopeasti. Esittelin aiemmin ensimmäisen luvun kohtauksen, jossa Jo nurisee elämästään tyttönä; tämän kohtauksen lyhennelmäversio sisältää koko teoksen ainoan ei-häivyttävän käännösratkaisun. Kohtaus menee lyhennelmässä näin:

(19) Jo, joka aina väitti, että hänen suhteensa oli tapahtunut erehdys, ja että hänen olisi pitänyt syntyä pojaksi eikä tytöksi, kannatti heti ajatusta sanoen:

”Minä aion ostaa äidille sievät tohvelit. Hänen vanhat tohvelinsa ovat niin surkeat ja kuluneet, ja hän tarvitsee ehdottomasti uudet.” (Alcott 1961, 8/Kynäbaari.)

Tämä on ainoa paikka koko lyhennelmässä, jossa Jon maskuliinisuus mainitaan, ja maininta on luonteeltaan sivulauseeseen jätetty heitto, joka antaa ymmärtää että Jon sukupuoliapina on lähinnä perheen yhteinen sisäpiirin vitsi. Pitkä dialogi, joka lähdetekstissä muodostaa perustan Jon koko hahmolle, muuttuu sivuhuomioksi, jolla ei ole mitään myöhempiä merkitystä Jolle hahmona. Lisäksi on huomionarvoista, että jo seuraava virke sisältää uuden ratkaisun, jossa Jon maskuliininen identifioituminen perheen pääksi isän poissaollessa typistyy feminiiniseen hoivaan ja suorastaan bethmäiseen epäitsekkyteen. LT:ssä ja muissa suomennoksissa Jo puhuu äidin tohveleista näin:

(20) “I’m the man of the family now papa is away, and I shall provide the slippers, for he told me to take special care of mother while he was gone.” (Alcott 1887, 11.)

(21) ”Minä olen perheen mieshenkilö nyt kun isä on poissa, ja minä ostan tohvelit, sillä isä käski minua pitämään erikoista huolta äidistä hänen poissaollessaan.” (Alcott 1916, 9/Haapanen-Hahti 1.)

(22) ”Minä olen perheen mieshenkilö nyt kun isä on poissa, ja minä

ostan tohvelit, sillä isä käski minua pitämään erityistä huolta äidistä hänen poissaollessaan.” (Alcott 1962, 10/Haapanen-Hahti 2.)

(23) ”Minä olen tämän talon isäntä nyt kun isä ei ole täällä, ja minä ostan ne tossut, koska isä käski minun pitää oikein hyvää huolta äidistä sillä välin kun hän on poissa.” (Alcott 2004, 13/Karhulahti.)

Vertailu osoittaa, kuinka lyhennelmä feminisoi Jon maskuliinista käytöstä ja identiteettiä. Ne on tähän tapaan leikattu siististi pois lyhennelmästä joka käänteessä, jossa ne LT:ssä tulevat esiin. Josta on niin ikään tehty luonteeltaan vaatimatonta (Alcott 1961, 78–80), eikä hän lainkaan pane vastaan äidilleen (mts. 104–106) saati koe negatiivisia tunteita Megin aikuistumisesta (mts. 61).

Näiden luonnehdintojen valossa ei ole liioiteltua sanoa, ettei lyhennelmän Jolla ole mitään tekemistä Alcottin Jon kanssa. Lyhennelmän teossa on noudatettu queeriyttä häivyttävää kokonaisstrategiaa yhdellä vähemmistöyttävällä poikkeuksella, mikä on oleellisesti muuttanut niin Jota hahmona kuin koko teoksen luonnetta ja tunnelmaa. Queer-luennan tekemiseen tässä versiossa ei ole mahdollisuuksia riippumatta siitä, etsiikö lukija naistenvälistä uskollisuutta vai luonteenomaista maskuliinisuutta, sillä se on kaikki siivottu pois.

Päätelmät

Tässä tutkimuksessa pyrkimykseni oli vastata kysymyksiin:

- (1) Mahdollistavatko *Pikku naisten* suomennosversiot Jo Marchista tehtävän queer-luennan lähdetekstiä vastaavalla tavalla?
- (2) Kuinka suomentajien tekemät ratkaisut vaikuttavat queerin merkityspotentialin muodostumiseen?

Tutkimustulosten perusteella queer-luennan mahdollistavat vuosien 1916 ja 1921 ensikäännös eli Haapanen-Hahti 1, ensikäännöksen uudistettu painos vuosilta 1962 ja 1967 eli Haapanen-Hahti 2, ja Sari Karhulahden 2004–2005 käännös. Yksikään käännösversio ei tuota aivan yhtä kattavaa queer-luentaa kuin Alcottin lähdeteksti, mutta kokonaisuudessaan versioissa on säilynyt riittävästi lähdetekstin queer-elementtejä että pääpiirteissään LT:ä vastaava luenta on mahdollinen. Sen sijaan Kynäbaarin lyhennelmä vuodelta 1961 ei mahdollista queer-luentaa lainkaan, vaan se on laadittu queeriä häivyttävällä kokonaiskäännösstrategialla.

Tulokset vahvistavat Harveyn (2000) näkemystä siitä, että kääntäjät ovat queerin merkityspotentiaalin portinvartijoita, ja heidän tekemänsä ratkaisut ovat kaikki kaikessa KT:n queerin merkityspotentiaalin muo-
dostumiselle. Analyysi osoittaa, että portinvartijan vallankäyttö voi olla merkittävää olematta dramaattista ja näyttävää. Kääntäjä voi supistaa tai häivyttää queeriä merkityspotentiaalia todella pienillä ja huomaamattomilla muutoksilla – esimerkiksi ujostelemalla romanttis-seksuaalisesti värittyneen sanan käyttöä, vaikka se tulisi suoraan LT:stä – yhtä lailla kuin koko tekstiin sovellettavilla poistoilla. Toisaalta kääntäjä voi myös avata tekstiin uusia queerin merkityspotentiaalin paikkoja ja ulottuvuuksia hyvinkin hienovaraisilla keinoilla kuten käyttämällä sukupuolineutraalia ilmausta LT:n sukupuolitettun ilmauksen paikalla.

Kansainvälisessä kontekstissa tutkimukseni asettuu mielenkiintoiseen kontrastiin sekä Le Brunin (2003) että Giuglianon ja Socasin (2019) löydösten kanssa. Suomennoksista vain Kynäbaarin versiossa on Jota ja teosta muokattu merkittävässä määrin, kun taas ranskannoksissa Jon maskuliinisuuteen kohdistuvat muokkaukset ovat toistuvia halki kahdeksan eri käännösversion (Le Brun 2003, 52–56). Toisaalta kahdesta espanjannoksesta uudempi, joka ilmestyi samoihin aikoihin Karhulahden suomennoksen kanssa, on tehty Jon maskuliinisuutta syleilevällä ja jopa

vahvistavalla strategialla (Giugliano ja Socas 2019, 326–327). Sellaista käännöstä meillä Suomessa ei toistaiseksi ole. Giuglianon ja Socasin (2019, 329–330) tulkinnan mukaan uudemman espanjannoksen kääntäjä on työssään reagoinut aiemman, Francon aikaisen käännöksen alistaviin ja mitätöiviin sukupuolirooleihin, mikä herättää kysymyksen siitä, olisiko Suomessakin ryhdytty uudelleenkäännöstyöhön feministisellä vimmalla, jos Kynäbaarin version levitystä ei olisi kielletty eikä Haapanen-Hahtin uudistettuja painoksia otettu. Olisiko lyhennelmä saanut niin paljon jalansijaa kulttuurissa, että se olisi 2000-luvun alkuun mennessä inspiroinut vastakäännöksen?

Ranskannoksiin ja espanjannoksiin verratessa on myös pohdittava, kuinka paljon kielten sisäänrakennettu sukupuolittuneisuus on vaikuttanut tehtyihin käännösratkaisuihin. Torres (2023) on osoittanut, että englantia puhuessaan suomalaiset välttävät käyttämästä sukupuolittuneita muotoja, kun taas espanjalaiset käyttävät runsaasti sukupuolittunutta kieltä. Puhujan äidinkieli vaikuttaa siis siihen, miten hän prosessoi sukupuolittuneita ilmaisuja vieraalla kielellä (Torres 2023). Koska sekä ranska että espanja ovat kieliopillisilta rakenteiltaan sukupuolittuneita, niihin kääntäminen tuottanee siis helposti hyvinkin erilaisia ratkaisuja kuin suomentaminen, mutta myös erilaisia ratkaisuja kuin lähdekieli englanti. Komparatiivinen vertailu esimerkiksi vuoden 2004 suomennoksen ja espanjannoksen välillä tästä näkökulmasta olisikin äärimmäisen mielenkiintoinen lisä *Pikku naisten* käännöstutkimuskentälle.

Kaiken kaikkiaan suomalainen *Pikku naisia* -perinne avaa erittäin kiinnostavan ikkunan suomalaisen kustannusmaailman historiaan. Yhdestä teoksesta ei tokikaan voi vetää kokonaisvaltaisia johtopäätöksiä, mutta pidän sekä kiinnostavana että ilahduttavana, että 1920-luvun taitteen Suomessa on voinut julkaista yhtä queerin version *Pikku naisista* kuin 2000-luvun alussa. Toisaalta kaikkein ”puhdistetuimpien” versioiden ajoittuminen niin

sanotulle vapautuneelle 1960-luvulle on sekin mielenkiintoinen ilmiö. Suomen kontekstiin sijoittuva queer-käännöstieteellinen tutkimus on vielä harvassa, mutta esimerkiksi nämä tuloksistani nousevat kysymykset avaavat uusia tutkimusmahdollisuuksia alalle.

Käännösteoriaosuudessa esitin Baxterin (2005) ja Ergünün (2013, 26–29) mukaan, että kääntäjät harvoin tekevät antihegemonisia käännösratkaisuja elleivät erityisesti kiinnitä asiaan huomiota ja päättävät niin. Tutkimukseni tukee löydöksiä sikäli, että tulosteni perusteella täysin queeriyttävän käännöksen laatiminen ilman tietoista sitoutumista queeriyttävään kokonaiskäännösstrategiaan on vaikeaa tai ainakin epätodennäköistä. Ilman queeriyttävää kokonaisstrategiaa lopputulos voi olla pääosin queeriyttävä mutta samalla tehdä queeriyttäviä ja häivyttäviä käännösratkaisuja yhdessä kappaleessa esimerkkien 8 ja 14 tapaan. Toisaalta tulokseni demonstroivat myös selkeän kokonaisstrategian tehokasta hyödyntämistä. Tulevaisuuden antihegemonisille queer-tekstien kääntäjille toivotan Kynäbaarin lyhennyksen häivytystrategian veroista paloa queeriyttävän käännösstrategian soveltamiseen.

Runsaasti korkkaamatonta aktivismipotentiaalia on myös uudellenkääntämisessä yleensä. Uudelleenkäännös, jolla paikataan häivyttävän tai vähemmistöyttävän käännöksen jättämiä aukkoja ja vaurioita, voi olla parantava kokemus niin yksilölle kuin kulttuurille (Démont 2018, 166). Jos alamme lähestyä uudelleenkääntämistä kulttuurisen hegemonian toisintamisen sijaan kulttuurin muokkaamisena, löydämme luultavasti lukuisia aukkoja ja vaurioita paikattaviksi. Tämä puolestaan jatkaa Harvey'n (2000; 138, 147) kuvailemaa työtä, jossa queer-kirjallisuus luo ja rakentaa sekä yksilön identiteettiä että laajempaa yhteisöä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Tutkimusprosessin aikana olen pohtinut *queeriyttämisen* eli *queeriksi tekemisen* merkitystä ja rajoja. Démont'n (2018) kolmen strategian mallissa queeriyttävä kääntäminen tarkoittaa queerin merkityspotentiaalin säilyt-

tämistä ja siirtämistä lähdekieleltä kohdekielelle. B. J. Epstein (2017, 121) puolestaan käyttää akqueeriyttävän kääntämisen strategiaa (oma käännös), joka tarkoittaa erityisiä queeriyttä korostavia tai lisääviä tai queerfobista sisältöä poistavia toimia. Epstein (2017, 121) siis puoltaa sellaista kanadalaisen koulukunnan hengessä tehtävää queer-kääntämistä, joka ei vain siirrä merkityspotentiaalia yli kielirajojen, vaan aktiivisesti luo maailmaan lisää queeriyttä. Tällaisessa mallissa itseisarvoista on aktivismi, kun taas Démont'n ehdottamassa luokittelussa itseisarvoista on jo olemassaolevan queerin merkityspotentiaalin vaaliminen.

Kumpaa tahansa lähestymistapaa voitaneen pitää *queeriksi tekemisenä*. Huomaan kuitenkin kaipaavani kieleemme täsmällisyyttä. Kysymyksiä, joita toivon queer-tekstien deskriptiivisessä käännöstutkimuksessa lähivuosina ratkottavan, ovat ainakin: asetummeko käyttämään *queeriyttävää* ja *akqueeriyttävää* käännösstrategiaa Démont'n ja Epsteinin ehdottamissa merkityksissä? Nouseeko niiden rinnalle tai tilalle uusia, kenties selkeämmin toisistaan erottuvia käsitteitä, tai sulautuvatko ne kenties yhteiseen merkitykseen? Entä onko perusteltua puhua *queeriksi tekemisestä* kummallakaan termillä silloin, kun aineisto viittaa kokonaisstrategian puutteeseen ja queerin merkityspotentiaalin välittymiseen ehkä vain sattumalta? Onko jonkinlaista queer-neutraalia käännöstapaa mielekästä tai mahdollista erotella queeriyttävästä käännöstavasta?

Tekstianalyysia rikastamaan toivon haastatteluihin, käännöskommentteihin ja muuhun kääntäjän prosessia selittävään aineistoon perustuvaa tutkimusta siitä, miten kääntäjän intentio vaikuttaa queeriyttävien valintojen tekemiseen. Näen paljon potentiaalia analyysimallissa, joka erottelee toisistaan queeriyttävän intention ja queer-neutraalin tai -välinpitämättömän intention. Eri intentioilla käännettyjen tekstien ja niiden käännösprosessien vertailu tuottaisi arvokasta tietoa siitä, millaista ja miten paljon queerii merkityspotentiaalia suomennosprosessin läpi pääsee. Eri

kääntäjien queeriyttävällä intentiolla kääntämä sama teksti prosesseineen voisi taas valottaa esimerkiksi sitä, mitä tunnistamme queeriksi merkityspotentialiksi ja millä perusteilla paikallisstrategioita sovelletaan. Alan kasvaessa saamme yhä enemmän mahdollisuuksia pureutua tällaisiin yksityiskohtiin, ja odotankin tulevien vuosien antia innolla.

Lähteet

Aineistolähteet

- Alcott, Louisa May. 1994 [1868–1869]. *Little Women*. Oxford University Press.
- Alcott, Louisa M. 1887. *Little Women or Meg, Jo, Beth, and Amy. Parts I and II*. Roberts Brothers. <https://archive.org/details/littlewomenormeg00alco3/>.
- Alcott, Louisa M. 1916. *Pikku naisia*. 1. painos. Suom. Tyyni Haapanen. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Alcott, Louisa M. 1921. *Viimevuotiset ystävämmme*. 1. painos. Suom. Annikki Haahti. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Alcott, Louise [sic]. 1961. *Pikku naisia*. 1. painos. Suom. tuntematon. Kynäbaari Oy.
- Alcott, Louisa M. 1962. *Pikku naisia*. 8., kieliasultaan uudistettu painos. Suom. Tyyni Haapanen. WSOY.
- Alcott, Louisa M. 1967. *Viimevuotiset ystävämmme: jatkoa 'Pikku naisiin'*. 4., kieliasultaan tarkistettu painos. Suom. Annikki Haahti. WSOY.
- Alcott, Louisa M. 2004. *Pikku naisia I*. 1. painos. Suom. Sari Karhulahti. Art House.
- Alcott, Louisa M. 2005. *Pikku naisia II*. 1. painos. Suom. Sari Karhulahti. Art House.

Kirjallisuuslähteet

- Alcott, Louisa May. 1989. *The Journals of Louisa May Alcott*. Toim. Joel Myerson, Daniel Shealy ja Madeline B. Stern. Little, Brown and Company. <https://archive.org/details/journalsoflouisa00alco/>.
- Alcott, Louisa May. 1987. *The Selected Letters of Louisa May Alcott*. Toim. Joel Myerson, Daniel Shealy ja Madeline B. Stern. Little, Brown and Company. <https://archive.org/details/selectedletterso00lou/>.

- Alderson, Valerie. 1994. "Introduction & Note on the Text." Teoksessa *Little Women*, kirjoittanut Louisa May Alcott. Oxford University Press.
- Baer, Brian James. 2017. "A poetics of evasion: The queer translations of Aleksei Apukhtin." Teoksessa *Queer in Translation*, toim. B. J. Epstein ja Robert Gillett. Routledge. Taylor & Francis eBooks.
- Baer, Brian. 2020. *Queer Theory and Translation Studies: Language, Politics, Desire*. Routledge.
- Baer, Brian James ja Klaus Kaindl (toim.). 2018. *Queering Translation, Translating the Queer: Theory, Practice, Activism*. Routledge.
- Baxter, Robert Neal. 2005. "On the Need for Non-Sexist Language in Translation." *Language, Society and Culture* 15. <https://web.archive.org/web/20090422163944/http://www.educ.utas.edu.au/users/tle/journal/ARTICLES/2005/15-1.htm>. Viitattu 16.12.2025.
- Bederman, Gail. 1996. *Manliness & Civilization: a Cultural History of Gender and Race in the United States, 1880–1917*. The University of Chicago Press.
- Brake, Elizabeth. n.d. "Amatonormativity." Viitattu 23.4.2025. <https://elizabethbrake.com/amatonormativity/>.
- Castro, Olga ja Emek Ergün. 2018. "Translation and Feminism." Teoksessa *The Routledge Handbook of Translation and Politics*, toim. Jonathan Evans ja Fruela Fernandez. Routledge. Taylor & Francis eBooks.
- Curran, Beverley. 2020. "Recognition, risk, and relationships: Feminism and translation as modes of embodied engagement." Teoksessa *The Routledge Handbook of Translation, Feminism and Gender*, toim. Luise von Flotow ja Hala Kamal. Routledge. Taylor and Francis eBooks.
- Dawson, Janis. 2003. "Little Women Out to Work: Women and the Marketplace in Louisa May Alcott's *Little Women and Work*." *Children's Literature in Education* 34 (2): 111–130. <https://doi.org/10.1023/A:1023760511269>.
- Démont, Marc. 2018. "On Three Modes of Translating Queer Literary Texts." Teoksessa *Queering Translation, Translating the Queer: Theory, Practice, Activism*, toim. Brian James Baer ja Klaus Kaindl. Routledge. OAPEN.
- Epstein, B. J. 2017. "Eradicalization: Eradicating the queer in children's literature." Teoksessa *Queer in Translation*, toim. B. J. Epstein ja Robert Gillett. Routledge. Taylor and Francis eBooks.
- Ergün, Emek. 2013. "Feminist translation and feminist sociolinguistics in dialogue: A multi-layered analysis of linguistic gender constructions in and across English and Turkish." *Gender & Language* 7 (1): 13–33. <https://doi.org/10.1558/genl.v7i1.13>.
- Fetterley, Judith. 1979. "'Little Women': Alcott's Civil War." *Feminist Studies* 5 (2), 369–383. <https://doi.org/10.2307/3177602>.

Flotow, Luise von. 2023. "Feminist Translation and Translation Studies: In Flux toward the Transnational." *PMLA/Publications of the Modern Language Association of America* 138 (3): 838–844. <https://doi.org/10.1632/S003081292300072X>.

Fontanella, Laura. 2020. "Queer transfeminism and its militant translation: Collective, independent, and self-managed." Teoksessa *The Routledge Handbook of Translation, Feminism and Gender*, toim. Luise von Flotow ja Hala Kamal. Routledge. Taylor and Francis eBooks.

Giugliano, Marcello ja Elia Hernández Socas. 2019. "Ambivalence, Gender, and Censorship in two Spanish Translations of *Little Women*." *Meta* 64 (2): 312–333. <https://doi.org/10.7202/1068197ar>.

Giustini, Deborah. 2015. "Gender and Queer Identities in Translation. From Sappho to Present Feminist and Lesbian Writers: Translating the Past and Retranslating the Future." *Norwich Papers*, 23. Research Explorer The University of Manchester.

Harvey, Keith. 2000. "Gay Community, Gay Identity and the Translated Text." *TTR*, 13 (1): 137–165. <https://doi.org/10.7202/037397ar>.

Henry-Tierney, Pauline. 2020. "At the confluence of queer and translation: Subversions, fluidities, and performances." Teoksessa *The Routledge Handbook of Translation, Feminism and Gender*, toim. Luise von Flotow ja Hala Kamal. Routledge. Taylor and Francis eBooks.

Hepolampi, Virva. 2003. "Translation, rewriting and the domestication of lesbianism in Finland." *Lambda Nordica* 9 (1–2): 62–73. ProQuest.

Jones, Francis R. 2017. "The politics of literary translation." Teoksessa *The Routledge Handbook of Translation and Politics*, toim. Jonathan Evans ja Fruela Fernandez. Routledge. Taylor and Francis eBooks.

Kent, Kathryn R. 2003. *Making Girls Into Women: American Women's Writing and the Rise of the Lesbian Identity*. Duke University Press. Ebook Central.

Keyser, Elizabeth Lennox. 1999. "'The most beautiful things in all the world'? Families in *Little Women*." Teoksessa *Little Women and the Feminist Imagination: Criticism, Controversy, Personal Essays*, toim. Janice M. Alberghene ja Beverly Lyon Clark. Routledge.

KKO 1967-II-10. 1967. Korkeimman oikeuden päätös 6.2.1967, Nro 223, Dnro 714, RD 1964. Korkein oikeus.

Koskinen, Kaisa ja Outi Paloposki. 2015. *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kauno-kirjallisuuden uudelleenkääntäminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuru, Ele. 2024. "Minua harmittaa jatkuvasti, etten ole poika": *Queer Jo March Pikku naisten suomennosversioissa*. Pro Gradu, Tampereen Yliopisto.

Lassila, Markus. 2021. "Queer-sosiolektin kääntämisen strategiat." Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Trepo.

Leal, Alice. 2012. "Equivalence." Teoksessa *Handbook of Translation Studies Online*, toim. Yves Gambier ja Luc van Doorslaer. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hts.3.equ1>.

Le Brun, Claire. 2003. "De *Little Women* de Louisa May Alcott aux *Quatre filles du docteur March* : les traductions françaises d'un roman de formation au féminin." *Meta* 48 (1–2): 47–67. <https://doi.org/10.7202/006957ar>.

Leden, Laura. 2019. "Girls' Classics and Constraints in Translation. A Case Study of Purifying Adaptation in the Swedish Translation of L. M. Montgomery's *Emily of New Moon*." *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Journal of Children's Literature Research* 42. <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v42i0.377>.

Louisa May Alcott Society (@AlcottSociety). 2022. "Love this thread and its clarity. You're right that many Alcott scholars know this and that folks in the 19c didn't use the same lang or have the same conceptualization. Still, it's so important to acknowledge that Lou never fit a binary sex/gender/sexuality system. Thanks!" Twitter (nykyään X), 21.4. <https://twitter.com/AlcottSociety/status/1516930269210681344>.

Merikallio, Anna. 2022. "Sukupuolen käännöksiä: Epänormatiivisen sukupuolen suomentamisesta." *Mikael: Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakauslehti* 15: 58–73. <https://research.utu.fi/converis/portal/detail/Publication/174825287>.

Mizielinska, Joanna. 2006. "Queering Moominland: The Problems of Translating Queer Theory Into a Non-American Context." *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 1 (1): 87–104. <https://journal.fi/sqs/article/view/53722>.

Moulton, Louise Chandler. 1884. "Chapter 1. Louisa May Alcott." Teoksessa *Our Famous Women; an authorized record of the lives and deeds of distinguished American women of our times; an entirely new work, full of romantic story, lively humor, thrilling experiences, tender pathos, and brilliant wit, with numerous anecdotes, incidents, and personal reminiscences*, toim. Elizabeth Stuart Phelps. A. D. Worthington & Co. Publishers. <https://archive.org/details/ourfamouswomena00phelgoog/>.

Murphy, Ann B. 1990. "The Borders of Ethical, Erotic, and Artistic Possibilities in 'Little Women.'" *Signs* 15 (3): 562–585. JSTOR.

Petäjä, Jukka. 2004. "Klassikko kääntyy harvoin kahdesti." *Helsingin sanomat*, 7.3. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004207847.html>.

Phillips, Anne K. 2015. "Quinny-dingles, Quirks and Queer-looking Men: 'Regularizing' *Little Women*." Teoksessa *Critical Insights. Little Women*, toim. Anne K. Phillips ja Gregory Eiselein. Grey House Publishing. https://archive.org/details/littlewomen0000unse_m0o4/.

Proehl, Kristen B. 2018. *Battling Girlhood: Sympathy, Social Justice, and the Tomboy Figure in American Literature*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429453212>.

Quimby, Karin. 2003. "THE STORY OF JO: Literary Tomboys, *Little Women*, and the Sexual-Textual Politics of Narrative Desire." *GLQ: A journal of lesbian and gay studies* 10 (1): 1–22. <https://doi-org./10.1215/10642684-10-1-1>.

Rioux, Anne Boyd. 2018. *Meg, Jo, Beth, Amy : the Story of Little Women and Why It Still Matters*. W. W. Norton & Company.

Rose, Jacqueline. 1994 [1984]. *The Case of Peter Pan: Or, the Impossibility of Children's Fiction*. Uudistettu painos. Macmillan. VLeBooks.

Santaemilia, José. 2005. *Gender, Sex and Translation: The Manipulation of Identities*. Routledge.

Santaemilia, José 2018. "Sexuality and translation as intimate partners? Toward a Queer Turn in Rewriting Identities and Desires." Teoksessa *Queering Translation, Translating the Queer: Theory, Practice, Activism*, toim. Brian James Baer ja Klaus Kaindl. Routledge.

Sentana, Aswarini. 2019. "Jo March's attitudes toward femininity as reflected in Alcott's *Little Women*: A Feminist Approach." *Literature and Psychology* April 2019. <https://www.researchgate.net/publication/332110957>.

Seppänen, Mirva. 2009. "Uudelleenkääntämishypoteesi ja lasten- ja nuortenkirjallisuus. Tarkastelussa Louisa M. Alcottin *Little Women* -teoksen neljä eri suomennosversiota." Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Trepo.

Smith-Rosenberg, Carroll. 1986. *Disorderly Conduct: Visions of Gender in Victorian America*. Oxford University Press. <https://archive.org/details/disorderlyconduct00smit/>.

Stang, Alexandra. 2015. "Possibilities, Silences: The Publishing and Reception of Queer Topics in Finland during the Interwar Years (and Beyond)." Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helda.

Stimpson, Catharine R. 1999. "Reading for Love: Canons, Paracanons, and Whistling Jo March." Teoksessa *Little Women and the Feminist Imagination: Criticism, Controversy, Personal Essays*, toim. Janice M. Alberghene ja Beverly Lyon Clark. Routledge.

Thomas, Peyton (@peytonology). 2022A. "when i began my research on louisa may alcott and little women i'd hedge a lot, like - the concept of transness hadn't been invented, the vocabulary didn't exist, who's to say - but standing on the other side of two years of archival research... lou alcott was trans. period." Twitter (nykyään X), 20.4. <https://x.com/peytonology/status/1516612189687324673>.

Thomas, Peyton (@peytonology). 2022B. "this was a person who was out here in 1882 saying, 'i am more than half-persuaded that i am a man's soul, put by some freak of nature into a woman's body.' that, frankly, is just the tip of the iceberg. lou alcott simply did not live his life as a woman." Twitter (nykyään X), 20.4. 1205466329 <https://twitter.com/peytonology/status/1516612190945615874>.

Tomasek, Kathryn Manson 1999. "A Greater Happiness: Searching for Feminist Utopia in *Little Women*." Teoksessa *Little Women and the Feminist Imagination: Criticism, Controversy, Personal Essays*, toim. Janice M. Alberghene ja Beverly Lyon Clark. Routledge.

Torres, Monica Sanchez. 2023. "In the Eye of the Beholder: Processing, use, and attitudes towards (non-)sexist language in a second language." Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Trepo.

Trites, Roberta Seelinger. 1999. "'Queer Performances.' Lesbian politics in *Little Women*." Teoksessa *Little Women and the Feminist Imagination: Criticism, Controversy, Personal Essays*, toim. Janice M. Alberghene ja Beverly Lyon Clark. Routledge.